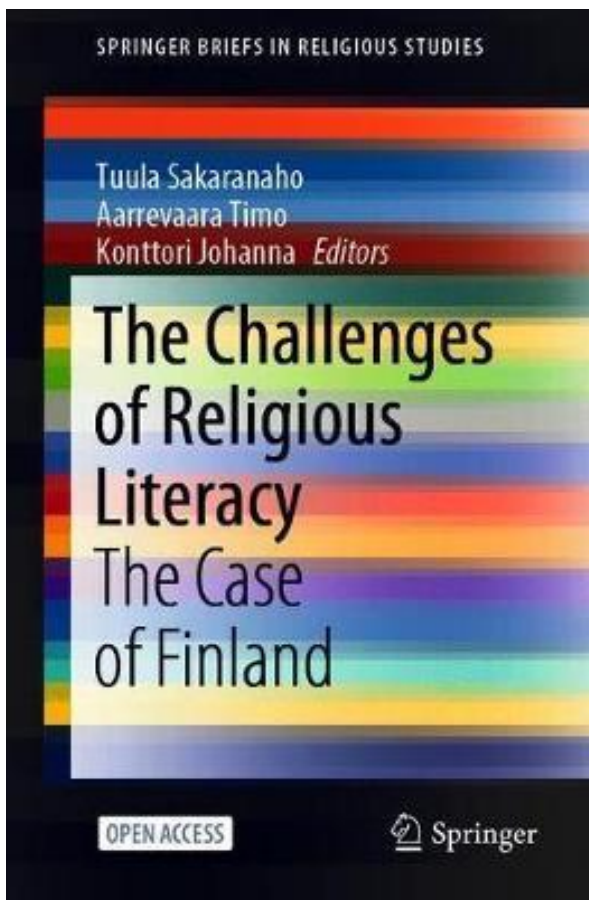

Ulkoluvusta luetun ymmärtämiseen? Uskontolukutaito Suomessa 2000-luvulla

Tuija Laine
Helsingin yliopisto

Tuula Sakaranaho, Timo Aarrevaara & Johanna Konttori (toim.) 2020. *The Challenges of Religious Literacy. The Case of Finland*. Cham, Springer, 93 s.

Viime vuosikymmeninä lukutaidon käsitettä on usein laajennettu elämän eri osa-alueille. Puhutaan esimerkiksi kulttuurilukutaidosta ja medialukutaidosta. Teologit ja uskonnontutkijat ovat ryhtyneet käyttämään uskontolukutaidon käsitettä. Sillä tarkoitetaan kykyä analysoida keskeisiä uskonnon ilmenemismuotoja monipuolisesti. Uskontolukutaidon omaava henkilö tuntee uskontojen historiaa ja niiden pyhiä kirjoituksia, uskomuksia, käytäntöjä sekä toimintatapoja. Hän osaa myös tarkastella uskontojen eri ulottuvuuksia suhteessa politiikkaan, kulttuuriin ja sosiaaliseen elämään.

Suomalaiseen uskontolukutaitoon pureudutaan Tuula Sakaranahon, Timo Aarrevaaran ja Johanna Konttorin toimittamassa teoksessa *The Challenges of Religious Literacy. The Case of Finland*. Se on syntynyt Suomen akatemian rahoittaman Uskontolukutaito-projektin (2019-2020) tuotoksena. Kirja koostuu uskontolukutaidon käsitettä ja kirjan sisältöä valottavasta johdannosta, johtopäätöksistä ja viidestä artikkelista. Niissä käsitellään uskontolukutaitoa islamin ja lestadiolaisuuden näkökulmista Suomen evankelisluterilaisen kirkon taustaa vasten. Keskeiseksi teemaksi nousevat uskonnon ja politiikan kytkennät, jotka ovat keskiössä useassa artikkelissa.

Ensimmäisessä artikkelissa Teemu Pauha ja Johanna Konttori tarkastelevat moskeijahankkeesta käytyä keskustelua Helsingin kaupunginvaltuustossa. Toisessa Tapani Nykänen ja Aini Linjakumpu luotaavat vanhoillislestadiolaisuuden suhdetta talouteen ja politiikkaan. Kolmannessa artikkelissa, jonka ovat kirjoittaneet Inkeri Rissanen, Martin Ubani ja Tuula Sakaranaho ollaan monikulttuurisessa koulumaailmassa ja sen uskontolukutaidon kysymysten äärellä. Mulki Al-Sharmani ja Sanna Mustasaari tarkastelevat suomalaisten somalitaustaisten muslimien avioeroihin liittyviä näkökulmia. Viimeinen artikkeli keskittyy väkivaltaiseen radikalisaatioon Suomessa ja viranomaisten siihen liittyviin toimenpiteisiin ja varautumissuunnitelmiin. Sen ovat kirjoittaneet Marja Tiilikainen ja Tarja Mankkinen.

Uskontolukutaito on keskiössä kaikissa artikkeleissa, mutta näkökulmat vaihtelevat. Esimerkiksi moskeijakeskustelussa tarkastelupiste on kaupunginvaltuutettujen uskontolukutaidossa ja -taitottomuudessa. Lestadiolaisuutta käsittelevässä artikkelissa puolestaan tutkijat itse pyrkivät ymmärtämään liikkeen erityispiirteitä uskontolukutaidon tarjoamin välinein. Näkökulmien kääntely on virkistävää, koska se monipuolistaa tarkastelua. Pääpaino teksteissä on kuitenkin hallinnossa ja viranomaisissa – kuinka kaupunginhallituksen jäsenet, koulujen opettajat tai muut valtiolliset ja kunnalliset virkamiehet osaavat toimia monikulttuurisissa toimintaympäristöissä.

Kokoelmasta nousee politiikan ohella esiin teemoja, jotka ovat monille artikkeleista yhteisiä. Yksi tällainen on uskonnon ja kulttuurin suhde, joka käytännössä läpäisee koko kirjan. Missä merkityksessä luterilaisuus on Suomessa uskontoa ja missä merkityksessä kulttuuria? Entä missä kulkevat kulttuurin ja uskonnon rajat islamissa? Yksittäisessä artikkelissa vertailua toisten artikkelien tuloksiin on vaikea laajamittaisemmin tehdä, jottei käsittely hajoa liikaa. Sen sijaan kirjan loppukatsauksessa olisi voinut vielä korostetummin pohtia, miten kukin artikkeli näitä teemoja käsittelee, ja mitä tuloksia eri artikkelien näkökulmien vertailu tuottaa. Tällainen pohdinta nostaisi teoksen uskontolukutaitokeskustelun seuraavalle tasolle.

Vaikka varsinaisia artikkeleita on vain viisi, kirjoittajia on peräti kaksitoista. Kaikki artikkelit ovat syntyneet kahden tai kolmen kirjoittajan yhteistyönä. Tämä on samanaikaisesti ilahduttavaa ja harvinaista, koska tavanomaisesti kokoelmajulkaisuissa vain johdannot ja johtopäätökset ovat toimittajien yhdessä kirjoittamia. Muut artikkelit ovat yleensä yksilösuorituksia. Yhdessä kirjoittaminen voi olla haastavaa, mutta myös antoisaa ja avaa usein tavallista enemmän näkökulmia tutkittavaan aiheeseen.

Kyse on projektijulkaisusta ja projektin jäsenten omat intressit ja mielenkiinnon kohteet vaikuttavat luonnollisesti suurella määrällä myös heidän tutkimusaiheisiinsa. Ilmeisesti projektissa islam on ollut kantava teema, ja suuri joukko projektiin osallistuneista on perehtynyt siihen osittain jo aiemmissa tutkimuksissaan. Toki islam on Suomessa tällä hetkellä voimakkaasti yleisessä keskustelussa esiin nouseva ja myös mielipiteitä jakava uskonto. Tätä taustaa vasten

herää kysymys, olisiko ollut parempi rakentaa kirja kokonaan islamia ja sen suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan käsitteleväksi kokonaisuudeksi?

Kun viidestä varsinaisesta artikkelista neljä keskittyy islamiin ja yksi lestadiolaisuuteen, kirjasta ei nimittäin muodostu tasapainoista kokonaisuutta. Nyt suuri joukko Suomessa vaikuttavia uskonnollisia yhteisöjä jää tarkastelun ulkopuolelle, muun muassa lestadiolaisuutta lukuun ottamatta muut herätysliikkeet, ortodoksinen kirkko ja helluntailaisuus. Niillä kaikilla on oma profiilinsa ja erityislaatuutensa, joka olisi ansainnut tulla käsitellyksi tässä yhteydessä. Vai pitääkö liikkeen olla riittävän äänekkäs ja kohua herättävä ollakseen kiinnostava uskontolukutaidon näkökulmasta?

Historiallisesti uuden ajan alku oli Ruotsin valtakunnassa ja sen itäisimmässä osassa, Suomessa, lukutaidon juurruttamisen aikaa. Ensin lukeminen oli ulkolukua, katekismuksen ulkoa pänttäämistä, mutta 1600-luvun jälkipuoliskolla Turun piispa Johannes Gezelius vanhempi ryhtyi korostamaan sisälukutaitoa ja luetun ymmärtämistä. Käsillä olevaa kirjaa lukiessa tekee mieli rinnastaa varhainen suomalainen lukutaito ja 2000-luvun suomalainen uskontolukutaito. Kirjan artikkelit osoittavat, että vaikka joiltain osin uskontolukutaito on jo kohtuullisesti kehittynyt, monin paikoin Suomessa ollaan vielä uskontolukutaidon ulkolukuvaiheessa, jossa opittuja käsityksiä vieraista uskonnoista ja kulttuureista toistellaan ”hauki on kala” -tyyliin ymmärtämättä niiden tosiasiallista sisältöä.

Kun vuosituhannen kolmas vuosikymmen on alkamassa, olisi jo aika päästä uskontolukutaidosakin sisälukuvaiheeseen ja luetun ymmärtämiseen. Siihen tämä kirja tarjoaa moninaisia näkökulmia erityisesti islamin osalta.